

MISCELLANEA

Sławomir Karp

KARPIOWIE Z REKIJOWA NA ŻMUDZI W XX WIEKU. PRZYCZYNEK DO DZIEJÓW ZIEMIAŃSTWA POLSKIEGO NA LITWIE

Słowa kluczowe:

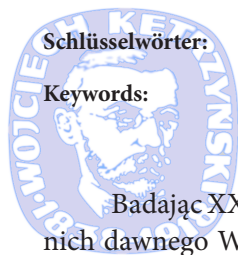
Karpiowie, Re(y)kijów, ziemiaństwo polskie na Litwie w XX wieku

Schlüsselwörter:

Karpiowie, Re(y)kijów, Polnische Landbesitzer in Litauen im 20. Jhd.

Keywords:

Karp family, Re(y)kijów, Polish landed gentry in Lithuania in 20th century

Badając XX-wieczne losy ziemiaństwa polskiego z kresów północno-wschodnich dawnego Wielkiego Księstwa Litewskiego nie sposób pominąć rodziny Karpiów z Re(y)kijowa¹ na Żmudzi. Niedawne dzieje jej przedstawicieli doskonale obrazują przemiany jakim została poddana ta warstwa społeczna w minionym wieku. Konsekwencją ich był kres istnienia tamtejszego ziemiaństwa. Zmierzch żmudzkich Karpiów nastąpił dość szybko, bo zaledwie w ciągu ćwierćwiecza licząc od 28 lipca 1914 roku, tj. daty wybuchu I wojny światowej² do inwazji sowieckiej na Republikę Litewską w dniu 15 czerwca 1940 roku. Występujące na przestrzeni tych lat – w dużej skali dwukrotne – działania wojenne, zmiany systemu polityczno-gospodarczego, a w tym reforma rolna zapoczątkowana w odrodzonym państwie litewskim w 1922 roku oraz wywózki na Syberię z 1940 roku brutalnie zamknęły ostatni stabilny rozdział w życiu właścicieli Rekijowa, definitywnie eksterminując ich po przeszło 348 latach z ziemi przodków. Związki rodziny Karpiów z majątkiem Rekijów (Rykijów) należy bowiem datować już co najmniej od 21 września 1592 roku³, choć formalnie dobra te stały się ich własnością 28 listopada 1605 roku⁴. Oprócz elementu zasiedziałości opisywanej rodziny trzeba też podkreślić ich spo-

¹ Pierwotna nazwa Rykijów. Zmiana nastąpiła pod koniec XIX wieku. Leży w pow. szawelskim.

² Z tym, że jeszcze do 28 IV 1915 roku, tj. rozpoczęcia ofensywy wojsk niemieckich na Litwę Żmudź była wolna od działań wojennych a życie jej mieszkańców toczyło się zwykłym trybem.

³ Ślub Mikołaja Iwanowicza Karpia, podkomorzego wołkowyskiego z Katarzyną Stanisławówną Skaszewską, starościanką krońską dziedziczką tych dóbr.

⁴ Urzędowy zapis posażnych dóbr Katarzyny Skaszewskiej, a w tym Rykijowa na rzecz męża Mikołaja Karpia, podkomorzego wołkowyskiego. Dokonała tego po 13 latach małżeństwa.

re znaczenie gospodarcze i polityczne w zamieszkałym regionie. Te dwa ostatnie aspekty nabrały rozpędu zwłaszcza od pierwszych lat XIX wieku i miały swoje odzwierciedlenie aż do 1922 roku. W tym czasie Karpiowie wspólnie posiadali ok. 70 050 ha⁵ oraz wydali krajowi dwóch marszałków gubernialnych (wileński, kowieński) i dwóch powiatowych (upicki, poniewieski). Z tym, że poniższa notatka dotyczy wyłącznie losów najbliższej rodziny Felicjana Karpi z Rekijowa, jednego z najbogatszych właścicieli ziemskich Żmudzi i Auksztoty dwóch pierwszych dekad XX stulecia. Po ojcu odziedziczył on 36 762 dziesięcin ziemi czyli ok. 40 163 ha. Pozostałym krewnym po mieczu pochodzącym z tej samej linii dysponującym równie rozległymi dobrami z ośrodkiem dworskim w Johaniszkielach (ok. 29 888 ha) na czele oraz posiadającym mniejsze gospodarstwa jak Liberyszki, Podziszki i Murowany Dwór na Litwie czy majątek Wielką Mysę i folwark Gorzelnię na kresach Drugiej Rzeczypospolitej autor poświęci osobne notatki.

Felicjan Karp urodził się 28 maja 1886 roku. Pochodził z mieszanego małżeństwa. Jego ojciec Eustachy Ignacy Karp (ur. 3 V 1863 – zm. 25 X 1887) był Polakiem i katolikiem, potomkiem starej polskiej rodziny szlacheckiej pochodzenia ruskiego, regularnie pojawiającej się w źródłach pod koniec XV wieku. Natomiast matka Olga Modestówna Koniarówna (ur. 15 I 1860 r.) była prawosławną Rosjanką. Zrodzona z matki Olgi Gorochow i ojca Modesta Koniarza, gubernatora archangielskiego a od 31 sierpnia 1881 roku gubernatora besarabskiego⁶. Z kolei jej dziadek Maurycy Koniar był jednym z najbogatszych finansistów Królestwa Polskiego pierwszej połowy XIX wieku. Mając pochodzenie żydowskie w 1839 roku przyjął prawosławie i został nobilitowany. Dzięki wyjątkowym zdolnościom, charakterowi i ciężkiej pracy odegrał on jedną z czołowych ról w kształtowaniu się początków kapitalizmu na ziemiach Królestwa Polskiego. Zmarł nagle 19 lutego 1848 roku w Dreźnie pozostawiając 5 synów i 8 córek oraz bająną sumę 1 391 316 rubli (ok. 10 mln zł.)⁷.

Bez wątpienia ten szczególnie mariaż rodzicielski odegrał w życiu młodego Felicjana Karpi niebagatelną rolę. Ponadto już we wczesnym dzieciństwie utracił on ojca (24 l.). W rezultacie jego wychowaniem i edukacją zajmowała się wyłącznie matka. Okazało się to brzemiennie w skutkach. Przede wszystkim zgodnie z jej wolą – a wbrew zmarłemu ojcu – młody Felicjan zamiast katolikiem został

⁵ Spadkobiercy Felicjana Stefana Antoniego Karpi (16 X 1821 – 5 VIII 1880), rtm. pułku ułanów gwardii (1857), marszałka powiatu poniewieskiego (10 XII 1858), honorowego kuratora szkół p-tu poniewieskiego (1859), kuratora więzień poniewieskich (19 I 1862), marszałka guberni kowieńskiej (19 I 1862 – 12 V 1878) posiadali 36 762 dziesięcin ziemi (1 dz. = 1,0925 ha). Natomiast potomkowie Franciszka Karpi (29 III 1814 – 23 I 1872), adiutanta gen. Dembińskiego (1831) dziedziczyli areał o wielkości 27 357 dziesięcin. Szerzej patrz: A. Meysztowicz, *Karpiowie herbu własnego*, Wilno 1906, ss. 76–80; S. Karp, *Karpiowie z Rykijowa na Żmudzi do końca XVIII w. Dzieje linii litewskiej i kurlandzkiej*, Warszawa 2013 (mps).

⁶ „Gazeta Toruńska”, nr 200, piątek 2 września 1881, R. XV, s. 1.

⁷ A. Jezierski, *Koniar Maurycy (Koniar Moritz)*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, Warszawa-Wrocław-Kraków 1967–1968, t. XIII, ss. 501–503.

prawosławnym. Ochrzczono go w Birżańskiej cerkwi prawosławnej św. Archaniola Michała a rodzicami chrzestnymi byli najbliżsi spośród rodziny matki, tj. dziad Modest, tajny radca dworu i jego siostra Leontina, Koniarowie. Od początku zadbano o właściwe ułożenie losów pierworodnego. Dnia 22 września 1889 roku, na mocy dekretu Deputacji wywodowej szlacheckiej guberni kowieńskiej Felicjana zapisano w spisie szlachty 2 kategorii (razriada) pow. poniewieskiego. Następnie wspólnie z młodszą siostrą Olgą (pogrobowcem ur. 16 XI 1887 roku – ochrz. 28 I 1888 roku) decyzją Departamentu Heroldii z 3 października 1902 roku zostali ostatecznie zatwierdzeni do części 6 księgi genealogicznej guberni kowieńskiej⁸. Od wczesnych lat dzieciństwa razem z siostrą odbierał solidne wykształcenie od guwernerów, tak zresztą jak na ówczesny zamożny dom ziemiański przystało. Jeszcze za życia, ojciec w celach wychowawczo-edukacyjnych sprowadził do Rekijowa bonę z Londynu. Niedługo potem decyzja o sprowadzeniu angielskiej córki gubernatora a w drugim małżeństwie księżnej i senatorowej rosyjskiej. Nie wiemy czy dostatecznie dobrze został on w tak krótkim czasie przygotowany przez otoczenie do objęcia jednej z największych fortun ziemskich w guberni kowieńskiej przełomu XIX i XX wieku. Z zebranych informacji wynika, że najprawdopodobniej nie. Pomimo tego oraz młodego wieku i braku należytego doświadczenia w zarządzaniu gospodarstwem wielkoobszarnym Felicjan utrzymał wysoki stan posiadania aż do litewskiej reformy rolnej z 1922 roku. Choć z pewnymi ubytkami. Oprócz sprzedaży kilku mniejszych folwarków, część majątności jak Dawydyszki i Kaukle przejęła w posagu młodsza siostra Olga. W tym miejscu należy przypomnieć, że jego dziadek Felicjan Stefan Antoni Karp posiadał dobra ziemskie obejmujące 36 762 dziesięcin ziemi (1 dziesięcina tzw. skarbowa = 1,0925 ha). Po rodzinnych spłatach dwóch ciotek Marianny, późniejszej Benedyktowej Karpowej z Johaniszkieli i Felicji późniejszej Szymonowej Meysztowiczowej, Karpiówien młody Felicjan przejął *gros* z tej spuścizny. W jej skład wchodziły majątki zlokalizowane w różnych powiatach tzw. Litwy właściwej (Auksztota). Były to: Lassy z Naciunami, Dowgielany, Linkowce, Rymkuny, Pojeziorki, Gulbiniany, Dawydyszki i Kaukle⁹. Oprócz tego zaradna, dysponująca sporymi funduszami pańieńskimi i mężowskimi matka niedługo po 13 maja 1904 roku odkupiła na rzecz syna całą żmudzką schedę dziadka Karpiusza przypadającą stryjostwu Ignacemu

⁸ Российский государственный исторический архив (RGIA), f. 1343, op. 35, d. 10714, k. 10, 34–39, (49 kart).

⁹ A. Meysztowicz, *Karpowie herbu własnego*, Wilno 1906, ss. 80–82.

i Marcelinie z baronów von Hahn, Karpom. Należały do niej obszerne dobra Re-kijów z 10 folwarkami i Gilwidzie pow. szawelski oraz Sę(n)kany pow. poniewieski.

Były one jednak poważnie zadłużone przez szwagra i Olga Karpiova z Felicjanem uregulowali z własnej kieszeni wszystkie wierzytelności. Ponadto ustanowili dożywotnie roczne pensje dla Marceliny baronówny von Hahn Karpiovej i jej dwóch synów, Ignacego juniora i Eustachego (późniejszy właściciel Wielkiej Myssy pod Smorgoniami). Zgodnie z umową zawartą w Sankt Petersburgu nabywcy wpłacili do Państwowego Banku w Rydze 100 000 rubli w formie kapitału zabezpieczającego realizację wspomnianego dożywocia. Przez pierwsze pięć lat każdy beneficjent miał otrzymywać po 3 600 rubli, przez kolejne pięciolecie 4 800 rubli, a następnie po 6 000 rubli aż do śmierci. W przypadku wcześniejszego zgonu matki jej część przysługiwała po równo na synów.

Z oczywistych względów nad prowadzeniem należytej gospodarki w majątkach czuwał liczny zastęp rządców, administratorów i wielu innych pomniejszych hierarchicznie urzędników dworskich. Należy zaznaczyć, że rok 1907 był przełomowym w jego życiu. Osiągnąwszy wiek dorosły wyszedł spod kurateli matki i przejął rodzinną spuściznę. Niestety wieloletni brak ojcowskiej ręki i apodyktyczność matki ukształtowały młodzieńca o dość chwiejnym charakterze mającego słabość do dojrzałych przedstawicielek płci pięknej. Tymczasem matka zaczęła układać swoje życie na nowo. Dnia 31 sierpnia 1907 roku Olga z Koniarów *primo voto* Karpiova poślubiła ks. Gieorgija Władimirowicza Kastrioto-Skanderbeka-Driekałowicza (ur. 24 XI 1846 – zm. w styczniu 1919), senatora (od 1 I 1900) i wysokiego urzędnika rosyjskiego ministerstwa sprawiedliwości (12 V 1869). Wcześniej był on także przydzielony do wileńskiego sądu głównego i miejskiego, a 1 stycznia 1899 roku został tajnym sowietnikiem. Wybranek był synem znanego rosyjskiego kompozytora z książęcego domu¹⁰. Dla obojga było to już drugie małżeństwo.

Wkrótce po usamodzielnieniu się ekonomicznym Felicjan Karp przeszedł na katolicyzm. Wydaje się, że głównie zadecydowały tu przekonania samego zainteresowanego a nie tylko szacunek do woli przedwcześnie zmarłego ojca. Zresztą swym pochodzeniem i przynależnością religijną Felicjan zaczął się interesować już w wieku 10-12 lat. Dość szybko też wypełnił „próżnię” powstałą po odejściu matki. W 1909 roku ożenił się ze straszą od siebie o 13 lat rozwódką Martą Margaritą Aleksandrą von Erdberg-Krzenciewską *primo voto* Borysową baronową von Vietinghoff-Scheel¹¹, ur. 15 września 1873 roku w Rydze. Z pierwszego małżeństwa Marta miała już dwie córki. Ninę ur. 7 kwietnia 1903 roku w Rydze i zmarłą 16 lipca 1910

¹⁰ H. A. Мурзанов, *Кастриото-Скандербек-Дриекалович*, в: Словацкие русианские сенаторы 1711–1917. Материалы для биографии, под ред. Д.Н. Шилов, С.[анкт] -Петербург 2011, с. 199.

¹¹ Borys baron von Vietinghoff-Scheel ur. 30 I 1862 roku w Dorpacie – zm. 28 II 1919 roku w Rydze. Związek małżeński zawarli 1 V 1902 roku w Libawie. Wspólnie przeżyli niecałe 6 lat. Wkrótce po rozwodzie Vietinghoff ożenił się z Alwiną Elżbietą Seewald ur. 3 X 1871 roku w Rydze. Ślub miał miejsce 14 X 1909 roku w Wyborgu.

roku w Rekijowie na dyfteryt oraz Margaritę Aleksandrę Elizę, ur. 3 października 1905 roku w Rydze. Rodzinne przekazy ustne mówią, iż wygrał o nią zakład w karty. Nowożeńcy zamieszkali w pałacu rekijowskim. Oczywiście w ich związku prym wiodła bardziej doświadczona i zaradna żona. Wkrótce małżeństwo Karpiów także dochowało się dwóch córek. W 1910 roku przyszła na świat Beata a w 1912 roku Benita. Ponieważ potrzeby rodzinne znacznie wzrosły jeszcze w 1912 roku Felicjan wystawił na sprzedaż kilka folwarków¹². Najprawdopodobniej chodziło o szybkie zgromadzenie funduszy na nowoczesną i kompleksową modernizację siedziby¹³, bo zaraz na początku 1913 roku stara karpiovska rezydencja w Rekijowie¹⁴ została zelektryfikowana¹⁵. W owym czasie był to przecież ewenement na skalę całego regionu. Trzeba przyznać, że również inne sfery życia domowego Felicjanostwa Karpiów stały na nowoczesnym i wysokim poziomie. Jednak spokojne i dostatnie życie całkowicie pokiereszował wybuch I wojny światowej. W czasie działań wojennych tuż przed 13 czerwca 1915 roku Karpowie zostali zmuszeni przez Niemców do nagłego opuszczenia domu. Pośpiech był tak gwałtowny, że Felicjan nie zdążył zabrać nawet garstki osobistych rzeczy. Po niespodziewanej ewakuacji początkowo ulokowali się w Poniewieżu¹⁶. Tam przez pewien czas z ramienia niemieckiego okupanta Karp nadzorował prace przy budowie okolicznych okopów¹⁷. W międzyczasie żona z dziećmi wyjechała do Rygi. W tamtejszym szpitalu pracowała jako pielęgniarka wolontariuszka.

Dla Felicjana Karpia wojna była pierwszym olbrzymim ciosem. Przede wszystkim mając 28 lat bezpowrotnie utracił dom rodzinny. Niedługo później Niemcy doszczętnie go zbombardowali. Całe wyposażenie i pamiątki rodzinne gromadzone od wielu pokoleń przepadły z kretesem. Poza namacalnymi stratami materialnymi doznania wojenne mocno nadszarpnęły jego zdrowie psychiczne. Od tego czasu cierpiał na ostrą nerwicę. Po zakończeniu wojny oraz ogłoszeniu 16 lutego 1918 roku niepodległości Litwy przez „Tarybę” i ostatecznym wyparciu bolszewików rozpoczął on już całkiem inne życie w nowo powstałym państwie litewskim. Początkowo starał się nawet jak i inni właściciele ziemscy o odszkodowania od Towarzystwa Rolników Poszkodowanych przez wojnę. Tutaj dzięki swojej niefrasobliwości padł ofiarą oszukańczej oferty znajomego pośrednika Waldemara Dowiaty¹⁸. Co gorsza, na mocy litewskiej reformy rolnej z 1922 roku Felicjan Karp

¹² „Kurier Litewski” nr 111, czwartek 17 V 1912 Wilno, s. 2.

¹³ Najstarszą część pałacu stanowił dawny klasycystyczny dwór z piętrowym trójosiowym frontonem zbudowany zapewne jeszcze w pierwszej ćwierci XIX wieku. Kilkadziesiąt lat później został on znacznie przebudowany i rozbudowany zyskując walory „pałacu w duchu francuskim”.

¹⁴ Unikalna ostatnia fotografia pałacu znajduje się w zbiorach autora.

¹⁵ <http://www.senergija.lt/article/articleview/25/1/126/> (dostęp 31.07.2007).

¹⁶ E. Romer, *Dziennik 1914-1918*, Warszawa 1995, t. I, s. 186.

¹⁷ Ibidem, s. 243.

¹⁸ Ibidem, s. 347.

stracił całą – zgromadzoną przez wiele pokoleń przodków – fortunę. Wywłaszczenia poszczególnych majątności odbywały się sukcesywnie i trwały kilka lat. W 1924 roku władze litewskie upaństwowiły centrum dóbr – Rekijów, majątek będący w rękach Karpiów przez 332 lata, tj. od 1592 roku¹⁹. Co prawda pałac już wtedy nie istniał po niemieckim bombardowaniu, ale w skład dóbr wchodził przecież olbrzymi areal ziemi. Było tam 10 folwarków (Turakiszi I, II, III, Kardziuny, Pambalnie, Mikołajcie, Niemłówka, Pogierwinie, Normancie i Karpiszki²⁰). W tymże roku na cele reformy rolnej Litwini przejęli też majątek Pojeziory z osadą Wajdeginie gm. piniawska pow. poniewieski²¹. Z kolei w 1926 roku wywłaszczono go z folwarku Budniki²².

Po tych dotkliwych stratach Karpiowie zamieszkali w Linkowcach²³ jedynym dworze jaki udało się im wtedy zatrzymać i którego nie dotknęła aż tak dotkliwie reforma rolna²⁴. Wszystkie te zdarzenia niestety jeszcze bardziej pogłębiły i tak już głęboką nerwicę Felicjana. Należy pamiętać, że jeszcze w marcu 1919 roku został on wzięty przez bolszewików do pobliskiego Linkowa jako zakładnik wraz z grupą 40 znaczniejszych gospodarzy i inteligentów. W wiekiem coraz bardziej też uaktywniła się jego zadawniona neurastenia. Zwykle podczas napadów tych stanów tkwił samotnie w gabinecie dworu racząc się co chwilę kolejnymi filiżankami herbaty. Z tym, że nieraz kulminacje ataków choroby stawały się dla domowników niezwykle uciążliwe a nawet niebezpieczne, bo w ich trakcie Felicjan potrafił nawet wygrażać rewolwerem. W związku z tym, całością spraw domowych i zawiadywaniem gospodarką w majątku zajmowała się obrotna żona Marta. Doskonale czuła swój obowiązek obywatelski i wyjątkowo dobrze dbała o zachowanie stanu posiadania. Gospodarstwo prowadziła wzorowo wszystkiego doglądając samodzielnie. Tam też dorastała trójka dzieci: Margarita baronówna von Vietinghoff-Scheel oraz Beata i Benita Karpiówny. Pomimo ówczesnej dość agresywnej i wszechpanującej lituanizacji były one wychowywane w duchu polskości i wierności religii katolickiej. Zachowanie polskich obyczajów i pielęgnowanie tradycji przodków oraz dbałość o język ojczysty i kulturę narodową stały się ich priorytetem²⁵. Obie należały do polskiego poniewieskiego hufca harcer-

¹⁹ Zachował się park pałacowy (14 ha) oraz trzy budowle, a w tym: dawna stajnia nad brzegiem jeziora, która obecnie pełni rolę siedziby miejscowego klubu żeglarskiego oraz kaplica dworska, która służy miejscowej ludności za świątynię. Z kolei tuż nad samym brzegiem olbrzymiego jeziora rykijskiego posadowiony jest grobowiec Maurycego Franciszka Karpią, posła na Sejm Czteroletni i wyjątkowo płodnego pisarza doby oświecenia.

²⁰ „Dzień Kowieński” [dalej jako: DK] nr 10, środa 14 stycznia 1925 r., R. V, s. 4.

²¹ W tym czasie wywłaszczono też Gulminy majątność jego siostry Olgi Karpiówny. Patrz: DK nr 10, środa 14 stycznia 1925 r., R. V, s. 3.

²² DK nr 260, wtorek 24 stycznia 1925 r., R. V, s. 2.

²³ Leży nieopodal miasta Linkowa (lit. Linkuva).

²⁴ Majątność ta niegdyś wchodziła w skład karpiowskich dóbr Mikołajuny pow. poniewieski. Patrz: *Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. XV cz. 2, Warszawa 1902, s. 332.

²⁵ Świadczą o tym dobitnie krótkie wspomnienia Beaty z Karpiów Rędziejowskiej spisane ok. 1970 roku w Perth (Australia). Maszynopis w zbiorach autora.

skiego²⁶. Ukończyły też Polskie Gimnazjum w Poniewieżu (Beata 21 VI 1928 roku)²⁷. W tym czasie Felician Karp mocno już podupadł na zdrowiu.

Warto też wspomnieć, że pomimo dolegliwości nerwicowych posiadał on zarówno broń krótką, jak i myśliwską. Zresztą pasji łowieckiej poświęcił większość swojego życia. Polował często na swoich okrojonych gruntach oraz kuzynów po mieczu z Johaniszkieli (łącznie z atencjami Gostany i Eustachówka 699 ha), Liberyszek (397,85 ha), Podziszek i Murowanego Dworu a także na zaproszenia innych znajomych ziemian.

Felician Karp, ostatni z rodziny właściciel Rekijowa, zmarł 28 sierpnia 1931 roku w Linkowcach, w wieku 45 lat. Pogrzb odbył się 1 września o godz. 9.00 rano w nekropolii rodzinnej w Johaniszkielach²⁸. Niestety pomimo tzw. „dobrego” urodzenia i wszystkich pozostałych walorów jakie ono ze sobą niosło (obycia towarzyskiego, wykształcenia, świetnego ustosunkowania w przedrewolucyjnych salonach Sankt Petersburga) oraz wydawałoby się nieograniczonych możliwości organizacyjnych opartych na ogromnym majątku (przynajmniej w pierwszej fazie życia) nic spektakularnego w żadnej z dziedzin życia nie dokonał. Możemy jedynie przypuszczać, że w młodym wieku przy braku doświadczenia zwyczajnie nie potrafił z sensem użyć fortuny, natomiast w dorosłym etapie życia olbrzymie możliwości błyskawicznie zniknęły pozostawiając zgoła odmienne realia i notoryczną frustrację naszego bohatera.

Niedługo później, bo 5 stycznia 1932 roku najstarsza córka Marty Karpiowej, Margarita baronówna von Vietinghoff-Scheel wyszła za mąż za Jana Żylińskiego, geometrę. Z tego związku 9 października 1932 roku urodził się syn Roman. Stadło to nie przetrwało zbyt długo, bo oprócz różnic charakterów Żyliński dość aktywnie brał udział w parcelacji polskich majątków.

Z kolei Beata Karpiówna znająca biegle trzy języki (litewski, niemiecki i rosyjski) po ukończeniu studiów i uzyskaniu tytułu inż. leśnictwa poślubiła Kazimierza Oszurko. Ze względu na pracę męża zamieszkali w Białymstoku. Tam też wkrótce po wejściu Sowieców w 1939 roku zostali aresztowani. W listopadzie tegoż roku przetransportowano ich do więzienia w Baranowiczach. Dla Beaty była to ostateczna rozłąka z mężem. Osadzono ją w celi nr 27. Jak przyznała po latach – jeszcze wtedy nie zdawała sobie sprawy, że w tym czasie podczas jednego z kolejnych przesłuchań enkawudziści zamęczyli jej ukochanego męża. Jego ciało zakopano wraz z innymi nieszczęśnikami *pod bramą więzienia*. Niedługo potem Beata jako więzień polityczny otrzymała wyrok 10 lat łagru. Postawiono jej dwa zarzuty. Przede

²⁶ Beata należała do pierwszego zastępu I-ej żeńskiej Drużyny Harcerskiej im. A. Mickiewicza a Benita do trzeciego zastępu II-ej Drużyny im. Królowej Jadwigi. Patrz: K. Bojko, *Harcerstwo polskie na Litwie kowieńskiej w latach 1918-1945*, Warszawa 2015, s. 34.

²⁷ DK nr 141, środa 27 czerwca 1928 r., R. VIII, s. 4.

²⁸ DK nr 196, poniedziałek 31 sierpnia 1931 r., R. XII, s. 1.

wszystkim oskarżono ją o szpiegostwo, czego dowodem według sowieckich śledczych była biegła znajomość języków obcych (niemiecki, rosyjski, litewski). Drugie obwinienie miało o wiele większy ciężar gatunkowy, bo dotyczyło pomocy jaką udzieliła partyzantom w Białowieży. Niestety nie są nam znane bliższe szczegóły jej działalności na terenie Puszczy Białowieskiej. Wywózki więźniów z Baranowicz zaczęły się zaraz na początku 1940 roku. Już w styczniu tego roku Beata z Karpiów Oszurkowa trafiła do łagru – jak to sama określiła – *położonego, gdzieś między Tomskiem i Omskiem*. W tamtejszym obozie przydzielono ją do szycia wojskowych mundurów i watowanych kurtek. Trzeba też zaznaczyć, że dopiero na Syberii dowiedziała się od współwięźniarek o śmierci męża i miejscu jego pogrzebania²⁹.

W międzyczasie dwór Karpiów w Linkowcach gościł wielu uciekinierów z Polski. Taki stan rzeczy trwał do agresji ZSRR na Litwę, tj. 15 czerwca 1940 roku. Początkowo Karpiów jedynie wyrzucono z majątku a we dworze zrobiono przytułek dla wszelkiej maści bezdomnych. Jednak niedługo potem Marta Karpiowa i najstarsza z córek Margarita Żylińska z 7-letnim synkiem Romkiem również zostały objęte zsyłką. W przeciwieństwie do Beaty szczęśliwie nie uznano je za „polityczne” i w rezultacie znalazły się w kołchozie pod Bijskiem. Umieszczono tam głównie Polaków i Litwinów. Z kolei młodsza siostra Benita jeszcze przed agresją sowiecką na Litwę wyszła za mąż za Kazimierza Janowicza właściciela majątku Užgiry koło Kiełm pow. szawelski. Tam też do 15 czerwca 1940 roku wspólnie gospodarowali. Wkrótce po tej dacie w czasie napadu „czerwonoarmiejców” na dwór užgirski Benita poroniła. Napastnicy sądząc, że nie żyje pozostawili ją w rozgrabionym dworze. W ciężkim stanie została znaleziona przez okolicznych Litwinów i tylko dzięki ich szybkiej pomocy cudem przeżyła. Ponieważ męża Kazimierza Janowicza w trakcie tego najścia Sowietci aresztowali i wszelki ślad po nim zaginął Benita znalazła się w bardzo trudnej sytuacji zwłaszcza, że została całkowicie pozbawiona oparcia finansowego. Samotnie przetrwała do agresji niemieckiej na Litwę, tj. 22 czerwca 1941 roku, a następnie została wywieziona na roboty do Niemiec. Nie jest jasne dlaczego bliski zamożny kuzyn Benedykt jr. Karp z Liberyszek mając ówczesnie dobre kontakty z Niemcami (!) nie zapewnił jej należytego wsparcia.

Po sierpniu 1941 roku na mocy układu Sikorski–Majski z 30 lipca tegoż roku i zawarcia umowy wojskowej na formowanie Armii Polskiej w ZSRR (14.08.1941 roku) Beatę z Karpiów Oszurkową, jako obywatelkę polską (po mężu) zwolniono z łagru. W tym miejscu, trzeba pamiętać, że matka Marta i siostra Margarita miały obywatelstwo litewskie. Należy też zwrócić uwagę, że obie nie pracowały w kołchozie. Matkę Martę Karpiową (67 l.) zwolniono z obowiązku pracy ze względu na wiek, a siostrę Margaritę Żylińską z powodu chorego serca (!). Nie mając przy-

²⁹ Beata z Karpiów Rędziejowska, Wspomnienia, Perth ok. 1970, (mps).

chodów ich stan zdrowia i wyżywienia był krytyczny. Szczęśliwie Beata po wyjściu z łagru dość szybko odnalazła rodzinę pod Bijskiem i zamieszkała wspólnie z nimi. Było to konieczne, ponieważ nie pracując cała trójka (leciwa matka, chora siostra i jej małoletni syn) wysprzedawszy wszystko co mieli przymierała głodem. Tymczasem Beata zarabkując przy pracach polowych zagwarantowała rodzinie jako takie dochody i tym samym zwiększyły się ich szanse na przeżycie. Istotne było też to, że Beata będąc jedyną „dobrowolną mieszkanką” obozu mogła swobodnie poruszać się po całym terenie. W grudniu 1941 roku doszły do nich wieści o tworzonym wojsku polskim. Już w styczniu 1942 roku Beata wstąpiła na ochotnika do Polskiej Służby Kobiet (P.S.K.) przy 7 Dywizji. Otrzymała przydział do kancelarii Sztabu 7 Dywizji w Kermine w Uzbekistanie. Pracowała tam jako kreslarka. Następnie w sierpniu tego roku wyjechała z Krasnowodzka i przez Morze Kaspijskie i trafiła do Khanaqinu w Iraku. Tam prowadziła kantynę a następnie była maszynistką w sztabie. Później wyruszyła wraz z wojskiem do Palestyny i znalazła się w obozie pod Tel-Avivem. Dnia 12 stycznia 1943 roku w Rozkazie nr 8 wzmiankowano ją jako ochotniczkę bez przydziału w Kompanii PSK³⁰. W tymże roku otrzymała przydział do szpitala polowego w Egipcie, a następnie przebyła całą kampanię włoską, tj. bitwy o Monte Cassino, Loreto i Anconę. Już po wojnie ukończyła podchorążówkę w miejscowości Matera na południu Włoch. Niedługo potem dostała zadanie wyszkolenia w pracach polowych *dziewczyn wywiezionych na roboty do Niemiec*. Sprawa nie była łatwa, bo przydzielone Karpiównie kobiety były całkiem zdemoralizowane przeżyciami wojennymi. Poza tym część z nich pochodziła z tzw. marginesu i od wielu lat były one ofiarami prostytucji. Natomiast w tym przedsięwzięciu głównie chodziło o to, aby mogły już nieco „ucywilizowane” i umundurowane wyjechać do Anglii by rozpocząć nowe życie.

Pod koniec 1946 roku nastąpiła demobilizacja wojska polskiego we Włoszech i Beata wyjechała do Anglii. Tam też poznała swego przyszłego męża Zbigniewa Rędziejowskiego, żołnierza spod Tobruku i Monte Cassino, kawalera Krzyża Walecznych. Oboje ponownie rozpoczęli normalne życie. Beata początkowo pracowała w zakładach Philipsa, gdzie *lutowała małe druciki w żarówkach*. Następnie zatrudniła się w fabryce pędzli i szczotek. Dopiero pod koniec 1948 roku sprowadziła do siebie matkę. Realnie oceniając swoją przyszłość wspólnie z mężem postanowili wyemigrować do Argentyny. Z początku pomysł ten niestety spalił na panewce, ponieważ tamtejsze władze odmówiły przyjęcia matki Marty Karpiowej (75 l.) tłumacząc to jej podeszłym wiekiem. Wobec takiego obrotu sprawy zdecydowano, aby Zbigniew pojechał pierwszy i na miejscu przygotował przyszłą „bazę” dla obu pań. Rozłąka małżonków trwała rok. W tym czasie Beata zarobku-

³⁰ Instytut Sikorskiego w Londynie, Dokumenty, Dowództwo Armii Polskiej na Wschodzie, Rozkazy dzienne I I – 31 XII 1943 r. R. 10, Część II, Odkomenderowanie, s. 3, pkt. 11.

jąc samotnie opiekowała się matką. Warto wspomnieć, że Karpiówna miała dużą zdolność lingwistyczną. Jak pamiętamy z domu wyniosła bardzo dobrą znajomość trzech języków (litewski, niemiecki, rosyjski). Natomiast w czasie wojennej tułaczki szybko nauczyła się następnych trzech, tj. angielskiego, włoskiego i hiszpańskiego. Tym samym w sumie biegle władała aż sześcioma językami. Dzięki temu będąc już w Buenos-Aires zatrudniła się w dużym luksusowym hotelu jako tłumaczka. Nowa dobrze płatna posada znacząco odmieniła status materialny rodziny. Niestety ten etap wydawałoby się dobrej i spokojnej stabilizacji nie trwał długo. Po śmierci Ewy Peron, jak tylko zaczęły się w Argentynie zamieszki, we trójkę – bojąc się skutków kolejnej wojny – wyjechali do Australii. Zamieszkali w jej zachodniej części w mieście Perth. Tam wspólnie z mężem prowadziła małą fabryczkę wyrobów chemicznych. W 1960 roku zmarła matka Marta Karpiowa (87 l.). Ponad 20 lat później na skutek wylewu 14 kwietnia 1982 roku zmarła także Beata Melita Sybila z Karpiów *primo voto* Kazimierzowa Oszurkowa *secundo voto* Zbigniewowa Rędziejowska. Pochowano ją w Perth. Po stracie żony Zbigniew Rędziejowski wyjechał do Hiszpanii i zamieszkał w Grenadzie, gdzie zmarł w 1999 lub 2000 roku. Starsza siostra Margarita Janowa Żylińska zmarła w 1976 roku w Melbourne³¹, a młodsza Benita z Karpiów *primo voto* Kazimierzowa Janowiczowa *secundo voto* Andrzejowa Przewoska w 1955 roku w Cottbus (Niemcy). Obie Karpiówny nie pozostawiły potomstwa. Były córkami ostatniego właściciela Rekijowa, ale nie ostatnimi przedstawicielkami tej linii rodziny.

Sławomir Karp, *Familie Karp aus Rekijow in Samogitia in 20. Jhdt. Ein Beitrag zur Geschichte der polnischen Landbesitzer in Litauen*

Zusammenfassung

Der Artikel befasst sich mit dem Schicksal der Familie von Felicjan Karp, einem der reichsten Gutsbesitzer von Samogitia (Litauen) in den ersten beiden Jahrzehnten des 20. Jahrhunderts und erbte nach seinem Vater rund 40 163 ha. Die Geschichte dieser Familie veranschaulicht perfekt die Veränderungen, die diese soziale Schicht im vergangenen Jahrhundert durchgemacht hat. Das Ende ihrer Existenz war das Ende der Existenz des Grundbesitzers. Die Dämmerung von Samogitian Karp kam für nur ein Vierteljahrhundert vom 28. Juli 1914, dem Zeitpunkt des Ausbruchs des Ersten Weltkrieges bis zur sowjetischen Invasion der Republik Litauen, recht schnell 15. Juni 1940 Im Laufe dieser Jahre - in zweifacher Hinsicht im großen Stil - Militäreinsätze, Veränderungen im politischen und wirtschaftlichen System, einschließlich der 1922 im wiedergeborenen litauischen Staat eingeleiteten Agrarreform und der Abschiebung nach Sibirien im Jahr 1940 schloss das letzte stabile Kapitel im Leben der Besitzer von Rekijow und sie definitiv nach mehr als 348 Jahren aus dem Land ihrer Vorfahren ausgerettet. Die Beziehungen

³¹ Jedynak Roman Żyliński zm. 10 III 2017 roku w Melbourne, w wieku 85 lat, z żony Elżbiety Heczko pozostawił synów Andrzeja i Bogdana oraz córkę Ewę (Australia). Po rozpadzie ZSRR i odzyskaniu niepodległości przez Litwę (11 III 1990 roku) wrócił do Linkowców i jako najbliższy spadkobierca, a przede wszystkim obywatel litewski, po żmudnych procedurach prawnych uzyskał z dawnego majątku w ramach rekompensaty areał 18 ha żyznej gleby tuż przy granicy parku, ale niestety bez centrum dworskiego. Dawny dwór Karpiów był już wtedy całkowicie przebudowany na potrzeby działającego tam od wielu lat Domu Pomocy Społecznej.

zwischen der Karp-Familie und dem Gut Rekijow sollten mindestens ab dem 21. September 1592 datiert werden. Neben dem Element der beschriebenen Familie muss auch ihre bedeutende wirtschaftliche und politische Bedeutung in der bewohnten Region betont werden. Diese beiden letzten Aspekte haben vor allem in den ersten Jahren des 19. Jahrhunderts an Bedeutung gewonnen und wurden bis 1922 reflektiert. Zu dieser Zeit besaßen die Mitglieder der Familie Karp zusammen rund 70 050 ha und gaben dem Land zwei Provinzgouverneure (Vilnius, Kaunas) und zwei Poviat (Upita, Ponevezys) aus.

Der Autor stellt auch sein Schicksal während des Zweiten Weltkriegs vor (Aufenthalt im sibirischen Gulag, Amnestie unter dem Sikorski-Majski-Abkommen vom 30. Juli 1941) Krasnowodsk, Kaspisches Meer, Khanaqin im Irak, Palästina zum Militärlager in der Nähe von Tel Aviv und dann Ägypten und der gesamte italienische Feldzug, d.h. die Schlachten von Monte Cassino, Loreto und Ancona. Nach dem Krieg Abfahrt von Italien nach England (1946) und Dann einen kurzen Aufenthalt in Argentinien und schließlich in Perth, Australien.

Übersetzt von *Sławomir Karp*

Sławomir Karp, *Karp Family from Rekijow in Samogitia in 20th century. A contribution to the history of Polish landowners in Lithuania*

Summary

The article concerns the fate of Felicjan Karp's family, one of the richest landowners of Samogitia (Lithuania) in the first two decades of the 20th century. After his father, he inherited approximately 40,163 hectares. The history of this family perfectly illustrates the changes that this social class has undergone in the past century. The end of their existence was the end of the landowner's existence. The twilight of the Samogitian Karps took place quite quickly, for only a quarter of a century from July 28, 1914, the date of the outbreak of World War I to the Soviet invasion of the Republic of Lithuania on June 15, 1940. Over the course of these years - on a large scale two-fold - military operations, changes in the political and economic system, including agricultural reform initiated in the reborn Lithuanian state in 1922 and deportations to Siberia in 1940 brutally closed the last stable chapter in the life of Rekijów's owners, definitively exterminating them after more than 348 years from the land of their ancestors. Relations between the Karp family and the Rekijów estate should be dated at least from September 21, 1592. In addition to the description of the family, it is also necessary to emphasize their significant economic and political importance in the inhabited region. These last two aspects gained momentum especially from the first years of the 19th century and were reflected until 1922. At that time, representatives of the Karp family jointly owned approximately 70,050 ha and provided the country with two provincial marshals (Vilnius, Kaunas) and two county marshals (Upita, Ponevezys). The author also presents their fate during World War II in the Siberian Gulag, during the amnesty under the Sikorski-Majski Agreement of July 30, 1941, joining the formed Polish Army in the USSR (August 14, 1941), the soldier's journey through Kermine in Uzbekistan, Krasnovodsk, Caspian Sea, Khanaqin in Iraq, Palestine to the military camp near Tel-Aviv and then Egypt and the entire Italian campaign, that is the battles of Monte Cassino, Loreto and Ancona. After the war, leaving Italy to England (1946), followed by a short stay in Argentina and finally settling in Perth, Australia.

Translated by *Sławomir Karp*

mgr Sławomir Karp
Podkowa Leśna
skarp63@hotmail.com

Źródła archiwalne:

Instytut Sikorskiego w Londynie

- Dokumenty, Dowództwo Armii Polskiej na Wschodzie, Rozkazy dzienne 01.01-31.12.1943 r. R. 10, Część II, Odkomenderowanie, s. 3, pkt. 11.

Российский государственный исторический архив (RGIA)

- Rosyjskie Państwowe Archiwum Historyczne, f. 1343, op. 35, d. 10714, k. 10, 34–39, (49 kart).

Prasa:

- „Dzień Kowieński”, nr 10, środa 14 stycznia 1925 r., R. V, s. 4; nr 10, środa 14 stycznia 1925 r., R. V, s. 3; nr 260, wtorek 24 stycznia 1925 r., R. V, s. 2; nr 141, środa 27 czerwca 1928 r., R. VIII, s. 4; nr 196, poniedziałek 31 sierpnia 1931 r., R. XII, s. 1.
„Gazeta Toruńska”, nr 200, piątek 2 września 1881, R. XV, s. 1.
„Kurier Litewski”, nr 111, czwartek 17 maja 1912 Wilno, s. 2.

Opracowania:

Bojko Krzysztof

2015 *Harcerstwo polskie na Litwie kowieńskiej w latach 1918–1945*, Warszawa.

Jezierski Andrzej

1967 *Koniar Maurycy (Coniar Moritz)*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, Warszawa–Wrocław–Kraków, t. XIII, ss. 501–503.

Karp Sławomir

2013 *Karpiowie z Rykijowa na Żmudzi do końca XVIII w. Dzieje linii litewskiej i kurlandzkiej*, Warszawa, (mps).

Meysztowicz Aleksander

1906 *Karpiowie herbu własnego*, Wilno.

Мурзанов Николай Алексеевич

2011 *Кастриото-Скандербек-Дриекалович*, в: *Словацкие русианские сенаторы 1711–1917. Материалы для биографии*, под ред. Д.Н. Шилов, С. Петербург.

Rędziejowska z Karpiów Beata

1970 *Wspomnienia*, Perth, mps.

Romer Eugeniusz

1995 *Dziennik 1914–1918*, t. I, Warszawa.

Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego

1902 *Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. XV cz. 2, Warszawa.

Internet

<http://www.senergija.lt/article/articleview/25/1/126/> (dostęp 31.07.2007).

Linkowce dwór lata 20. XX w.

Linkowce dwór lata 30. XX w.

Linkowce młyn ok. 1930 r.

Marta z Erdberg-Krzęciowskich Felicjanowa Karpiowa

Rekijów - dawna stajnia, obecnie siedziba klubu żeglarskiego fot. 2001 r

Rekijów dawna stajnia obecnie siedziba klubu żeglarskiego fot. 2001 r.

Rekijów grobowiec posła Maurycyego Franciszka Karpia

Benita Karpówna nad brzegiem jeziora Rekijowskiego

Rekijów pałac ok. 1912 r.

IM. WOJCIECHA KĘTRZYŃSKIEGO

Rekijów, kaplica fundowana przez Maurycego Franciszka Karpią, posła na Sejm Czteroletni